

tâbi tutan Mervân b. Ebû Hafsa'nın yolunu izlemiştir. Şiiri duygu ürünü olduğu kadar akıl ve mantık ürünü gören Nemerî (Merzûbânî, *el-Müveşşah*, s. 398) şiirde hem üslûba hem fikrî yapıya aynı derecede itina eden, lafız ve mâna sanatlarına özen gösteren, bedî' ekolünün öncüsü Külsûm b. Amr el-Attâbî'nin ve Müslim b. Velîd gibi şairlerin takipçisi olmuştur (Câhiz, I, 51). Mervân b. Ebû Hafsa, Ali b. Cehm, İbrâhîm el-Mevsilî, Müberred, İbnü'l-Mu'tez ve Ebû Hilâl el-Askerî gibi şair ve ediplerin takdirini kazanan Nemerî, Ebû Temmâm ve Mütenebbî'yi de belli ölçüde etkilemiştir.

Nemerî'nin yaklaşık 4000 beyit olduğu kaydedilen divanı ile (İbnü'n-Nedîm, s. 186) İbn Ebû Tâhir'in *İhtiyârü Şî'ri Mansûr en-Nemerî* adlı eseri zamanımıza ulaşmamıştır. Tayyib el-Aşşâs kaynaklardan derleyerek meydana getirdiği divanını *Şî'ru Mansûr en-Nemerî* adıyla neşretmiştir (Dimaşk 1401/1981). Nâşir ayrıca Cevâd Ali'nin Nemerî'nin şiirlerini topladığını, ancak yayımlamadığını kaydetmektedir (*Şî'ru Mansûr en-Nemerî*, s. 26-27). Divanda 386 beyit hacminde elli yedi parça yer almakta olup bunlardan otuz bir beyit başka şairlere aittir. Muhammed Eşkar esere dokuz beyit ilâve ettiğini belirtir. Divanda kıta ve beyitler halinde çok sayıda parçanın yer alması Nemerî'nin daha başka şiirlerinin bulunduğunu, uzun kasidelerinden yalnız kıta ve beyitlerin kaldığını göstermektedir. Nitekim Me'mûn için yazdığı "Mîmiyye"nin yalnız üç beyti ele geçmiş (İbnü'l-Mu'tez, s. 247), Hârûnürreşid ve Fazl b. Yahyâ için kaleme aldığı iki kaside de kaybolmuştur (Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, XIII, 103, 107). Şiirlerinin çoğu methiye olup bunlar yirmi parça halinde 200 beyitten meydana gelir. Methiyelerin on dördü Hârûnürreşid, altısı vezir, vali ve kumandanlar için yazılmıştır. Hârûnürreşid için kaleme aldığı övgülerinde onun erdemlerini dile getirmiş, siyasi övgülerinde ise hilâfetin Abbâsîler'in hakkı olduğunu âyet ve hadislerden delillerle ispata çalışmış, Hz. Ali'yi ve Ehl-i beyt'i yermiştir (*Şî'ru Mansûr en-Nemerî*, s. 86-87, 103). Şî'a'yı savunduğu şiirlerinde ise hilâfetin Hz. Ali ve evlâdının hakkı olduğunu yine âyet ve hadislerden getirdiği delillerle ispata yönelmiş (a.g.e., s. 143-144), Hz. Hüseyin için göz yaşı dökmüş, onu yarımsız bırakanların sorumlu olduğunu açıklamıştır (a.g.e., s. 122, 126-128). Hz. Ebû Bekir ile Ömer'in ve onların ardından gelenlerin Hz. Ali ve evlâdının hilâfet haklarını gasbettiğini, Abbâsîler'den silâhli is-

yan ve savaşıla bu hakkı geri almanın zuretinin dile getirmiş, hatta Hz. Ali'nin nebi olduğunu ileri sürmüştür (a.g.e., s. 149). Derleme divanında yer alan siyasi içerikli şiirlerinin ikisi Abbâsî, yedisi Şî'a taraftarıdır; beşi ise her iki tarafa da yorumlanmaya uygundur.

Çirkinliği yüzünden kadınlardan ilgi görmeyen Nemerî'nin gazelleri sadece kasidelerinin girişinde yer alır. Yaşlılığından dolayı kadınların kendisine uzak durduğunu söyleyen şair gazellerinde gençlik günlerinin özlemini dile getirmiştir (a.g.e., s. 84-85). Onun, "Ölüm ile ayrılık birdir ya da aynı memeden emen ikizlerdir" dizesi (a.g.e., s. 139) mesel olmuştur. Gerek şiirlerinde gerekse günlük hayatında edep dışı sözlerden hoşlanmayan Nemerî döneminde yaygın olan müzekker gazeline iltifat etmemiştir. Aynı şekilde içki içmediği gibi şiirlerinde de bu tür tasvirler yer almaz. Hârûnürreşid'in atı ve kılıcı, özellikle Bağdat hakkındaki tasviri (a.g.e., s. 41, 140-141) güzel bulunmuştur. Yazları Rakka'da oturan Hârûnürreşid'in eşi Zübeyde Bağdat'ı özlemiş ve saray şairlerine halifenin de Bağdat'ı özlemesini sağlayacak kasideler yazmalarını emretmiştir. Nemerî'nin kaleme aldığı "Nûniyye" (a.g.e., s. 140-141) halifenin hemen Bağdat'a gitmesini sağlamış, şaire de yüklü bir ödül kazandırmıştır (İbnü'l-Mu'tez, s. 246). Nemerî'nin, aralarında kabile bağı bulunan ve yardımlarını gördüğü Azerbaycan Valisi Yezid b. Mezyed ile Bermekîler'e yazdığı mersiye-leri vefa duygusundan, Hz. Hüseyin'e mersiyesi Şî'i inancından kaynaklanıyordu. Ferdî hicivleri az olmasına karşılık Şî'a'nın hasımlarına yönelttiği yergileri çoktur. Derleme divanında soyundan, kerem ve onurundan söz ettiği üç kasidesi yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 9; Tirmizî, "Menâkıb", 20; Mansûr en-Nemerî, *Şî'ru Mansûr en-Nemerî* (nşr. Tayyib el-Aşşâs), Dimaşk 1401/1981; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 51; II, 333; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-su'arâ*, II, 859-862; İbn Ebû Tâhir, *Kitâbü Bağdâd* (nşr. İzzet el-Attâr - Zâhid el-Keveserî), Kahire 1368/1949, s. 69-70; İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-su'arâ* (nşr. Abdüset-târ Ahmed Ferrâc), Kahire 1375/1956, s. 42, 241-247, 438; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), VIII, 240, 262-263, 362; İbn Abdürabbih, *el-İk'dü'l-ferîd*, V, 335; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 233; Ebû Bekir es-Süli, *Ahbârü's-su'arâ'i'l-muħdesin* (nşr. J. H. Dunne), Kahire 1934, s. 76-77; Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâci, *Mecâlisü'l-ulemâ'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, s. 21, 32-33; Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1414-15/1994, XIII, 97-108; Merzûbânî, *Ahbârü's-su'arâ'i's-Şî'a* (nşr. M. Hâdî el-Emînî), Necef 1388/1968, s. 79-82; a.m.f.f., *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bi-

câvî), Kahire 1385/1965, s. 398; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 186; Şerif el-Murtazâ, *Emâli'l-Murtazâ* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1373/1954, II, 274-278; Ebû İshak el-Husri, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, II, 623-625, 648, 650-651; İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1948, s. 284-285; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 65-69; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âli fi şerhi Emâli'l-Kâli* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354, s. 336; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 525-526; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, Beyrut 1413/1993, I, 388; Ahmed Ferid Rifâi, *'Asrû'l-Me'mûn*, Kahire 1928, II, 333-338; O. Rescher, *Abriß der Arabischen Literaturgeschichte*, Stuttgart 1933, II, 47-49; Sezgin, *GAS*, II, 541-542; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 139-141; A'yânü's-Şî'a, X, 138-141; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 314-317; Mustafa eş-Şek'a, *eş-Şî'r ve's-su'arâ fi'l-aşri'l-Abbâsî*, Beyrut 1986, s. 599-628; Muhammed Eşkar, *Şu'arâ'ü'l-Cezireti'l-Furâtiyye fi'l-aşri'l-Abbâsî*, Halep 1417/1996, s. 15-56; T. el-Achéche, "Mansûr al-Namari", *El'* (İng.), VI, 437-438.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

NÉMETH, Gyula (Julius)

(1890-1976)

Macar Türkologu ve tarihçisi.

2 Kasım 1890'da Orta Macaristan'ın Büyük Kumanya denilen bölgesindeki Karczag kasabasında doğdu. Ailesi yoksul olduğu için ancak üstün başarısının sağladığı imkânlarla okuyabildi, kısa sürede Latince, Yunanca ve yaşayan belli başlı Avrupa dillerini öğrendi. Türkçe'yi henüz on dört yaşında iken öğrenmeye başladı; yaz tatillerinde İstanbul, Aydın ve İzmir'e giderek Türkçe, Türkler ve Türkiye hakkındaki bilgilerinin arttırdı. Daha sonra tuttuğu gezi notlarını bir gazetede yayımladı ("Kisáziában", *Budapesti Hirlap*, 28, nr. 189, 7 Ağustos 1908). 1909'da liseyi bitirip ardından yaz günlerinde Kırım'a gitti; Tatar aydınlarıyla tanıştı ve gördüklerini aynı gazetede yayımladı ("Tatár földön", *Budapesti Hirlap*, 289, nr. 187, 8 Ağustos 1909). Budapeşte Üniversitesi'ne girerek Alman ve Macar filolojilerinde okudu; asıl ilgi alanı ise Türkiyat'tı. Tanınmış filolog ve şarkiyatçılardan Zoltán Gombocz, Ármínus Vámbéry, Ignaz Goldziher, János Horváth, Bernát Munkácsy, Ignác Kúnos ile yakınlık kurdu. Milletlerarası Orta ve Doğu Asya Kurumu Macar Komitesi'nin desteğiyle 1910 yazında Kafkaslar'a gidip Balkar ve Kumuk dillerini inceledi; derlediği malzemeyi dönüşünde bir dergide yayımladı ("Kumükisches und balkarisches Wörtterverzeichnis", *KSz.*, 12 [1911] s. 91-153; "Proben der kumükischen Volksdichtung", a.g.e., I/12 [1911], s. 274-308; II/13 [1912],

NÉMETH, Gyula (Julius)

s. 129-173). 1911 ve 1912 yazında Leipzig'de Hans Stumme'nin yanında çalıştı ve henüz öğrenci olduğu halde Milletlerarası Orta ve Doğu Asya Kurumu Macar Komitesi'ne üye seçilerek Ufa'daki Çuvaşlar arasında araştırma yapmaya gönderildi. 1913-1914 ders yılında devlet bursuyla Leipzig, Berlin ve Kiel üniversitelerinde derslere devam etti. 1914'te üniversiteyi bitirdi, ardından doktorasını yaptı ve 1916'da, 1913'te Ármínus Vámbéry'nin ölümüyle boşalan Budapeşte Üniversitesi Doğu Dilleri Kürsüsü'ne profesör tayin edildi; 1918'de de ordinaryüslüğe yükseltildi.

Németh hem çok başarılı bir ilim adamı hem de çok iyi bir teşkilâtçı idi. *Körösi Csoma-Archivum* dergisini dünyanın en önemli Türkoloji dergilerinden biri yaptı. Macar Dilcilik, Macar Etnografya, Macar Tarih ve Minerva kurumlarının yönetim kurulu üyeliklerine getirildi. Macar Bilimler Akademisi'ne 1922'de muhabir üye, 1935'te asıl üye seçildi. 1930'da Türk Filolojisi Enstitüsü'nü kurdu. Doğu Asya Enstitüsü ve İç Asya Enstitüsü yine onun girişimiyle kuruldu. 1931'de Ugro-Fin Kurumu'na muhabir üye seçildi, 1937'de Corvin Çelenk ödülü aldı. 1938'de Estonya Bilginleri Kurumu şeref üyesi, 1939'da Millî Bilim Kurumları ve Enstitüleri Federasyonu başkan yardımcısı, aynı yıl Macar Topluluğu Bilimi Enstitüsü müdürü oldu. 1948'de en büyük devlet ödülü Kossuth'un birinci derecesini aldı. 1949'da Macar Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Kolu başkanlığına ve Macar Bilimler Akademi Başkanlığı Konseyi üyeliğine getirildi. Budapeşte Üniversitesi'nde iki defa dekanlık, bir defa rektörlük (1947-1949) yaptı. 1950'de Budapeşte Belediye Meclisi'ne üye seçildi ve Macar Bilimler Akademisi tarafından araştırma yapmak için dış ülkelere gönderildi. 1951'de Macar Halk Cumhuriyeti madalyasının dördüncü derecesini aldı ve Macar Dilcilik Enstitüsü'nün müdürlüğüne, 1954'te Bulgar Bilimler Akademisi üyeliğine, 1955'te

Berlin'deki Alman Bilimler Akademisi muhabir üyeliğine ve 1957'de Türk Dil Kurumu şeref üyeliğine seçildi; aynı yıl kendisine Royal Asiatic Society ile Societas-Altaica'ya üye olma hakkı verildi.

Németh'in çalışmaları eski Macar tarihi ve Macar-Türk münasebetlerinin aydınlatılması üzerinde yoğunlaştı. 1930'da yayımladığı *A honfoglaló magyarság kialakulása* adlı eserinde Macarlar'ın Orta Avrupa'ya gelmeden önce, bin yıl kadar Türk kavimleriyle bir arada yaşadıklarını, fakat bu çağa ait bilgiler zamanımıza intikal etmediği için bu eksikliğin Türk kavimlerinin dil, etnografya vb. kalıntılarında günümüze ulaşabilenlerle açıklanarak giderilebileceğini gösterdi. Macar Bilimler Akademisi Németh'e bu eserden dolayı Marczibányi ödülünün ikinci derecesini verdi. Eski Türk kavimlerinden Hun, Avar, Sabir, Hazar, Göktürk, Peçenek, Kuman ve Bulgarlar'ın dil ve tarihleri üzerine önemli makaleler yayımladı ("Die köktürkischen Grabinschriften aus dem Tale des Talas in Turkestan", *KCs.A.*, 2 [1926], s. 134-143; "Der Volksname türk", *KCs.A.*, 2 [1927], s. 275-281; "A magyar népnév, a magyar törzsnevek, a kazar népnév", *Magyar Nyelvsz.*, 35 [1939], s. 63-71; "Attila és hunjai", *Magyar Szemle Konvei*, XVI [1940], s. 7-10; "A hunok nyelv", *Magyar Szemle Konvei*, s. 217-226; "Zur Erklärung der Orchoninschriften", *Festschrift Friedrich Giese* [Berlin 1941], s. 35-45). Peçenekler'in yazısını okudu ve dilini aydınlattı (*Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós: I-II*, Budapest-Leipzig 1932). *Codex Cumanicus*'un bilmecelerini çözdü ("Die Rätsel des Codex Cumanicus", *ZDMG*, 67 [1913], s. 577-608); Kuman kişi ve yer adlarını inceledi ("Die Volksnamen quman und qûn", *KCs.A.*, 3 [1940], s. 95-109). Türkler'in anayurdunun Batı Asya'da, Altay ve Ural sıradağları arasında olduğu görüşünü ileri sürdü ("A törökség öskora", *Emlékkönyve Berzeviczy Albert urnak*, Budapest 1934, s. 158-174). Göktürkçe'den Anadolu ağızlarına, Yâkutça'dan Çuvaşça'ya kadar Türk dilinin eski ve yeni bütün tabaka ve dallarıyla ilgilendi. Bu arada özellikle Balkan Türkçesi ve diyalektolojisine dair araştırmalar yaptı ve Bulgaristan'daki Türkler'in ağız özelliklerinden yola çıkarak onların Anadolu'nun hangi bölgelerinden gelmiş olduklarını tesbit etti (*Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens* [Sofia 1956]; *Die Türken von Vidin* [Budapest 1965]). Osmanlı Türkçesi'ne çok önem verdi. Daha 1919'da yayımladığı "Das Ferahnâme des Ibn Hattîb. Ein osmanisches Gedicht aus des XV. Jahrhundert" başlıklı

makalesinde (*MO*, XIII [1919], s. 145-184) Eski Osmanlıca dil özelliklerini doğru biçimde ortaya koydu. Yine *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert* adlı eserinde (Budapest 1970) XVII. yüzyılda Macaristan'daki Türkçe'nin ses özelliklerini en iyi biçimde tesbit etti. 14 Aralık 1976'da Budapeşte'de ölen Németh'in kitap ve makale halinde eserlerinin toplam sayısı 334'tür (tam listesi için bk. David, s. 357-364; Uray, XI [1960], s. 11-28). Németh hakkında birçok çalışma kaleme alınmış, bu arada Türk Dil Kurumu bir armağan yayımlamıştır (*Németh Armağanı* [haz. János Eckmann, Ağâh Sırrı Levend, Mecdut Mansuroğlu], Ankara 1962).

Németh, yalnız makale ve kitaplarıyla değil kitabı neşrettiği ve yönettiği *Turân*, *Körösi Csoma-Archivum*, *Bibliotheca Orientalis Hungarica*, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* ve *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* gibi ilmi dergilerle, verdiği derslerle, yetiştirdiği bilim adamlarıyla, ilmi sohbetleriyle Budapeşte'yi âdetta bir Türkoloji merkezi yapmış ve Türklük bilimine unutulmaz hizmetlerde bulunmuştur. Onun ayrıca doğduğu Karczag kasabasının XIII. yüzyılda Macaristan'a gelen Kumanlar'ın merkezi olmasından dolayı kendini daima Kuman Türkleri'nden saydığı ve bunun için bazı yazılarında Török János ve Johann Török adlarını kullandığı bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

György Hazai, "Gyula Németh", *Németh Armağanı* (haz. J. Eckmann v.dğr.), Ankara 1962, s. 1-14; a.m.f., "Gyula Németh'in Eserleri", a.e., s. 15-41; Gy. Káldy-Nagy, "Julius Németh", *Hungaro-Turcica: Studies in Honour of Julius Németh*, Budapest 1976, s. 11-15; G. Dávid, "A Bibliography Containing the Works of Professor Julius Németh Published between 1960-1974", a.e., s. 357-364; J. Eckmann, "Gyula Németh", *Türk Dili Belleten*, III/14-15 (1951), s. 81-95; Şerif Başta, "Attila ve Hunları", *TD*, III/5-6 (1951-52), s. 165-171; L. Ligeti, "M. Jules Németh", *AOH*, XI (1960), s. 5-9; G. Uray, "A Bibliography of the Works of Prof. Julius Németh", a.e., XI (1960), s. 11-28; Gy. Székely, "Gyula Németh und unsere Sprachwissenschaft", *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae: Sectio Linguistica*, III, Budapest 1972, s. 3-30; Zs. Kakuk, "Julius Németh (1890-1976)", *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXVII, Budapest 1977, s. 3-13; D. Sinor, "Obituary, Professor Julius Németh", *JRAS*, sy. 2 (1977), s. 235-236; Nuri Yüce, "Gyula Németh", *TDED*, XXII (1977), s. 309-313; a.m.f., "Gyula Németh, Hayatı ve Eserleri", a.e., XXIII (1981), s. 229-264; A. Róna-Tas, "Julius Németh, Life and Work", *AOH*, XXXII (1978), s. 261-284.

NURİ YÜCE

Gyula
(Julius)
Németh